

скільки систематизатором і популяризатором.

Філософ. тематика — зацікавлення моск. періоду життя З. Його гол. філософ. твір “Спроба дослідження деяких теор. питань” (М., 1835—1836) — про місце логіки у “вищій філософії”, про основу, межі та значення знання, про першоначало системи знання, про визначальний закон життя людського духу тощо. Тяжів, за оцінками *Г. Шпетта*, *В. Зеньковського* та ін., до шеллінгіанства. За *Г. Шпетом*, З. розвиває “шеллінгіанські думки”, поєднуючи Шеллінга з Кантом. Саме Шеллінг, на переконання З., “осягнув осн. закон буття та пізнання”. Розглядав людину і природу як єдиний організм, дві форми вияву одного Вищого Розуму (несвідомого в природі, самосвідомого в людині). Водночас застерігав щодо певної обмеженості людського розуму. Дух відкриває нам закони буття і пізнання, але не закон свого існування. Тому релігія важливіша за філософію, адже розум, зрештою, неминує “занурюється” у віру. У філософії історії З., слідом за Гердером (і Шеллінгом), поширював закони онтогенезу людини на філогенез народів (і людства): “Життя народу повторює етапи розвитку життя людини-особи”.

Твори З.: Опыт исследования некоторых теоретических вопросов: В 4 кн.— М., 1835—1836; Об Озере и его трагедиях // Ученые записки Моск. ун-та.— 1836.— Ч. XI.— №9, Ч. XII.— №10; Четыре повести.— М., 1836; Исследование значения, построение и развитие слова человеческого.— М., 1837; Об изяществе в древнем и новом мире // Речи, произн. в торж. собрании Ришельевского лицея 20.06.1838 г.— О., 1838; Система и содержание филос. языкоучения с приложением к языку русскому. Конспект чтений.— СПб., 1841; О начале образования языка церковнославянского // Речи, произн. в торж. собрании Ришельевского лицея 18.06.1844 г.— О., 1844; Биография Михаила Трофимовича Каченовского.— О., 1844; О языке церковнославянском, его начале, образователях и исторических судьбах.— О., 1846; Исследование о риторике и ее наукообразном содержании и в отношениях, какие имеет она к общей теории слова и к логике.— О., 1848 (те саме: М., 1991); Альциона, учено-лит. сборник, изд. Конст. Зеленецким. Вып. I.— О., 1848 (Сикстинская мадонна. Из дневника Оттилия. Классицизм и романтизм в своем ист. значении. Несколько слов о Западе. Афоризмы и стихи); Об особеннос-

тях языка русск. и об отношении его к языкам западноевропейским // Речь, читанная в торж. собрании Ришельевского лицея в Одессе 20.06.1848 г.— О., 1848; Курс русск. словесности для учащихся. Кн. 1—4.— О., 1849 (Кн. 1. Общая риторика, Кн. 2. Частная риторика, Кн. 3. Пиитика, Кн. 4. История русск. лит-ры) (Кожна книга виходила окр. вид. і мала свій титул); Лекции о главнейших эпохах в истории поэзии по Вахмеру, Шевыреву, Вольфу и др.— О., 1849; Об идеальной основе, свойствах и видах изящества // Годичный акт в Ришельевском лицее 20.06.1851 г.— О., 1851; Введение в общую филологию.— О., 1853; О художественно-нац. значении произведений Пушкина // Годичный акт в Ришельевском лицее 20.08.1854 г.— О., 1854 (те саме: ЖМНП.— Ч. XVIII.— 1855.— №3); Сведения о пребывании А. С. Пушкина в Кишиневе и Одессе // Москвитянин.— 1854.— Т. 3.— №9.— Май.— Отд. V; Записки о бомбардировании Одессы 10.04.1854.— О., 1855; О русск. языке в Новороссийском крае.— О., 1855; О русск. лит-ре в эпоху преобразования по отношению к общ-ву, современному этой эпохе // Торжеств. акт Ришельевского лицея по случаю окончания 1856—1857 акад. года и открытия курсов в новом здании.— О., 1857; Заметка о Пушкине // Библиограф. записки.— 1858.— №5.

Про нього див.: *Белинский В. Г.* Рецензии, ноябрь 1835 // *Белинский В. Г.* ПСС: В 13 т.— Т. 1.— М., 1953; *Михневич И. Г.* Ист. обзор сорокалетия Ришельевского лицея с 1817 по 1857 год // Торжеств. акт Ришельевского лицея. 1856—1857 гг.— О., 1857; Список праць *К. П. Зеленецького* // Библиогр. записки.— 1859.— №20; *Майков В. Н.* Критические опыты (1845—1847).— СПб., 1891; Источники Словаря русск. писателей *С. А. Венгерова*.— Т. 11. “Гогоцкая — Карамзин”.— СПб., 1910; Русск. биограф. словарь.— Т. “Жабокритский — Зяловская”.— Пг., 1916; Укр. літ. енциклопедія: В 5 т.— Т. 2.— К., 1990; *Каменский З. А.* А. И. Галич.— М., 1995.

В. Білодід

ЗЕЛЕНОГОРСЬКИЙ Федір Олександрович (1839—1908) — історик філософії і психології, логік і методолог науки, філолог. Син сільського священика Горбатівського повіту Нижегородської губ. Після закінчення Нижегородської духовної семінарії (1862) впродовж двох років навчався в Казанській духовній академії. 1864 р. перейшов на історико-філол. ф-т Казанського ун-ту, який закінчив 1868 р. зі ступенем кандидата і срібною медаллю за твір “Про грецьку трагедію”. Залишений в ун-ті, впродовж року поглиблено студіював філософію під керівництвом *М. Троїцького*. Після захи-

сту дисертації *pro venia legendi* “Про методичні прийоми філос. мислення Платона” (1870) і затвердження у званні приват-доцента відряджений на стажування до С.-Петербурзького ун-ту, де підготував магістерську дисертацію “Вчення Арістотеля про душу у зв’язку з ученням про неї Сократа і Платона”. В 1871—73 рр. перебував у науковому відрядженні в Німеччині, де слухав лекції Е. Целлера, Ф. А. Ланге, М. В. Дробіша та ін. Після повернення до Росії й захисту магістерської дисертації (вересень 1873 р., Варшавський ун-т) обраний доцентом каф. філософії Харків. ун-ту, де працював з січня 1874 р. і до кінця життя. Після захисту докторської дисертації “Про математичний, метафізичний, індуктивний і критичний методи дослідження й доказу” (лютий 1878, Моск. ун-т) — екстраординарний (1878), ординарний (1882), заслужений (1899) професор Харків. ун-ту; викладав історію філософії, логіку, психологію, історію і теорію педагогіки, паралельно читаючи теорію словесності в 2-й Харків. жіночій гімназії.

До царини наукових інтересів З. входили проблеми методології пізнання (в тому числі й історико-філософського), історії філософії (особливо античної) та психології. З. є одним з найперших дослідників філос. думки України.

Твори З.: Учение Аристотеля о душе в связи с учением о ней Сократа и Платона.— СПб., 1871; О математическом, метафизическом, индуктивном и критическом методах исследования и доказательства (из истории и теории методов исследования и доказательства).— Х., 1877; Ответ проф. М. М. Троицкому (по поводу критического разбора работы Ф. Зеленогорского “О ... методах исследования и доказательства”).— Х., 1879; Очерк развития психологии с Декарта до настоящего времени.— Х., 1885; Теория словесности. Курс первый (Проза). Опыт учебника для средних учебных заведений, составленный по новой методе.— Х., 1887; Из истории греческой философии. Общее обозрение развития греческой философии с Фалеса до Сократа // Вера и разум.— 1890.— №3 (те саме: Х., 1890); Идеи и диалектика по Платону // Там само.— 1890.— №7; Греческие трагики и софисты (литературно-филос. движение в Афинах после персидских войн) // Там само.— 1890.— №10, 11 (те саме: Х., 1890); Аристипп Киренский, основатель гедонизма.—

Х., 1892; Общая характеристика движения философии в последние три века в ее главнейших направлениях.— Х., 1893; Философия Григория Саввича Сковороды, укр. философа XVIII столетия // ВФ и П.— 1894.— Кн. 23, 24; Памяти Г. С. Сковороды.— Х., 1895; Влияние натурфилософии Ф. Шеллинга (Материалы для истории Харьков. ун-та) // Записки имп. Харьков. ун-та.— 1895.— Кн. 4; “Логика” Шада // ВФ и П.— 1895.— Кн. 27, 30; Ив. Г. Шад, бывший профессор философии в Харьков. ун-те (1804—1817). Биография // Записки имп. Харьков. ун-та.— 1896.— Кн. 2; И. Г. Шад “*Instutiones jures naturae*” (Естественное право) // Там же.— 1900.— Кн. 1; Самодеятельность как принцип в воспитании // ЖМНП.— 1900.— Ч. 329.— Май. Отд. III; Очерки из истории древней философии.— Х., 1908; О методах исследования и доказательства.— М., 1998.

Про нього див.: Ф. А. Зеленогорский (Автобиография) // Историко-филол. ф-т Харьков. ун-та за первые 100 лет его существования (1805—1905).— Х., 1908; Томилин К. А. Философско-логические идеи Ф. А. Зеленогорского // Зеленогорский Ф. А. О методах исследования и доказательства.— М., 1998;

Бібліогр.: О методах исследования и доказательства.— М., 1998.

М. Ткачук

ЗЕНЬКОВСЬКИЙ Василь Васильович (04/16.07.1881—05.08.1962) — філософ, історик філософії, богослов, релігійний діяч. Народився у м. Проскурові (нині Хмельницький) в родині вчителя. Вихований в атмосфері глибокої релігійності, в юнацькі роки пережив, під впливом творів Д. Писарева, релігійну кризу, що призвела до втрати віри і прийняття світогляду в дусі спрощеного натуралізму. 1900 р. став студентом фіз.-мат. ф-ту Ун-ту Св. Володимира в Києві. Серйозне захоплення філософією і психологією, якому чимало сприяла участь у роботі Психол. семінарії Г. Челпанова, спонукало З. після чотирьох років навчання на природничому відділенні продовжити освіту на історико-філол. ф-ті. Закінчивши навчання з дипломом I ступеня, був залишений, з ініціативи О. Гілярова, при каф. філософії для підготовки до професорського звання. 1912 р. З. складає магістерський іспит і отримує університетську посаду приват-доцента, паралельно читаючи курси з філософії та психології на Вищих жіночих курсах і у Фребелівському

Василь
Зеньковський